

הבניית משפחה גברית במודל 'הורות' משותפת' עם אישה: מתחושת 'אחרות' מחריגה לייחודיות מעצימה

אלון אורן ועדיטל בן-ארי

רקע: 'הורות משותפת' בין גבר הומו ואישה מהווה אפשרות למימוש הורות עבור זוגות גברים. המודל מדמה מבנה של משפחה גרעין המגדלת ילד בשני בתיים, של האם ושל האב.

מטרת המאמר: להמשיג את חוויית המשפחתיות של גברים שבחרו – במסגרת זוגיות מאותו המין – לממש הורות במודל 'הורות משותפת' עם אישה.

שיטת המחקר: המאמר מבוסס על 13 ראיונות אישיים שנלקחו ממחקר איכותני מקיף, אשר בחן בשנת 2012 את חוויית המשפחה הלהט"בית.

ממצאים עיקריים: המרואיינים דנים במשמעויותיהם של קשרים בין הומוסקסואליות, מגדר, זוגיות, הורות, משפחה, קשר דם, ומשק בית. המושג 'אחרות' ממחיש את חווייתם כמי שנמצאים בשוליים החברתיים, ואת יכולתם להתמקם מחדש במרכז החברתי. בני הזוג מגדירים את עצמם כ"אב" (ביולוגי) ו"הורה" (האחר). חוויית ה'אחרות' מתוארת מנקודת מבטו של האב הביולוגי וגם של בן-זוגו, ההורה ה'אחר'.

מסקנות: בני-הזוג עוברים ביחד מסע שמשנה את תפיסותיהם על הורות ומשפחה. התהליך מבסס את חוסנם האישי ומחזק את הלכידות המשפחתית. הזוגיות מהווה עוגן שמאפשר להם לקנן ביחד ולחוד, בתהליך פירוק המושגים והרכבתם מחדש, תוך תנועה בין מסורת לקדמה.

השלכות: ממצאי המחקר עשויים להרחיב את תחומי חקר המשפחה הלהט"בית, הורות ומגדר, ולסייע בהעצמת הורים המגדלים ילדים במשפחות 'אחרות'.

מילות מפתח: אבות הומואים, הורות ומשפחה להט"בית, הורות הומוסקסואלית, תפקידי הורות ומגדר, 'אחרות' חברתית

מאמר זה הוא חלק מממצאי עבודת דוקטור שנערכה בישראל (אורן, 2012), ועסקה בחוויית המשפחתיות של זוגות גברים הומואים ונשים לסביות עם ילדים.

התקבל במערכת: 12.2017; אושר לפרסום: 12.2018; נוסח סופי: 12.2018.

מבוא

שלושת העשורים האחרונים התברכו בהתפתחות פורייה של ערוצי הורות והולדה חדשים, ביניהם תרומת זרע, פונדקאות ואימוץ. בה בעת התרכו מבנים משפחתיים חדשים, כמו חד-הוריים, גרושים, משולבים וחד-מיניים (Fogiel-Bijaoui, 2002). בשנים האחרונות, כפי שעולה ממחקרים בנושא המשפחה הלהט"בית 'המתוכננת' (LGBT 'Planned Family'), חלו שינויים רבים המסייעים להומואים ולסביות להרגיש כי הורותם לגיטימית (Carneiro, Tasker, Salinas-Quiroz, Leal, & Costa, 2017). המשפחה הלהט"בית מתהווה בשני מודלים שונים: (1) משפחה ובה שני בני זוג מאותו המין, מנוהלת באופן אוטונומי בבית אחד על ידי אבות או אימהות; (2) משפחה ב'הורות משותפת' מתקיימת בשני תאים משפחתיים שונים, ובראשם גבר ואישה המתקשרים ביניהם לצורך הורות והולדה (בלכר-פריגת וזפרן, 2016).

תחילת המחקר בתחום המשפחה הלהט"בית במאבקם של הומואים ולסביות על הזכות להורות ומשפחה, והמשכו בבדיקת מסוגלותם להעניק התפתחות תקינה לילדיהם. עד העשור האחרון התמקד המחקר במשפחות של נשים לסביות. סוגיות שונות, שהתבררו בתהליך הבניית המשפחה, כחננו את אופן העצמתן וחיוזוק הכרתן ביכולתן לספק מרחב התפתחותי בטוח לילדיהן (Biblarz & Stacey, 2010; Hayman & Wilkes, 2017; Van Ewyk & Kruger, 2017). מחקרים שבחנו קבלת החלטות להורות מתרומת זרע, הצביעו על תחושת המסוגלות של התא הנשי לספק התפתחות אופטימלית לילד (לדוגמה: Donovan & Wilson, 2008; Chabot & Ames, 2004). תחושה זו קיימת אף במקרים שבהם זהות התורם ידועה ומתבטאת בשאיפתן לצמצם את נוכחותו בחיי משפחתן (Dempsey, 2012). תקופת המעבר להורות מאתגרת את משפחות הנשים ועשויה לסדוק את השוויוניות הזוגית, כתוצאה מפערי סטטוס הוריים (לדוגמה: Ben-Ari & Livni, 2006; Dunne, 2000). בתחילת חיי המשפחה תופסת האם הביולוגית מקום מרכזי בבית ומחוצה לו, ובכך לכאורה מייתרת את תפקידה של האם ה'אחרת' (Goldberg, Kinkler, Moyer, & Weber, 2014). במרוצת הזמן נראה כי המשפחה עוברת תהליך העצמה, המבסס הכרה פנימית באימהות המשותפת, וכתוצאה מכך אף זוכה להכרת הסביבה (Hayman & Wilkes, 2017). מהמחקרים עולות אסטרטגיות התמודדות ופרקטיקות הוריות המסייעות למשפחות לגשר על פערים אלה (לדוגמה: Bergen, Suter, & Daas, 2006).

חקר המשפחות 'המתוכננות' של גברים הומואים הולך וצובר תאוצה בשנים האחרונות. המחקר, שהתמקד בתחילה בהורים גרושים, הורים מאמצים ואבות אומנים (Norton, Hudson, & Culley, 2013), הכפיל עצמו, ובשלהי 2016 הגיע ל-66 מחקרים (Carneiro et al., 2017). נראה כי גברים נדרשים להתמודד עם תפיסות

חברתיות דיכוטומיות, המדגישות את תפקידה המרכזי של האם בחיי הילד ורואות באב הורה שאחראי על ענייני חוץ. במחקר ישראלי, שבחן חוויות הורות בקרב גברים מאמצים, נטען כי חוויית חוסן ועוצמה אבהית נרכשת דרך הוכחת המסוגלות של האבות לתפקוד "אימהי" (אורן-פטישי, 2007). הצורך של הגברים להוכיח מסוגלות של הגבר להיכנס לנעליה הגדולות של האישה, עולה גם ממחקר ישראלי שהתמקד באבות שבחרו בפונדקאות כנתיב למימוש ההורות (Tsfati & Ben-Ari, 2018).

מגיתוח המחקרים של משפחות נשים וגברים כאחת, עולה המבנה המשפחתי הייחודי כאתגר משמעותי בחיי המשפחות. מבנה זה מגלם בתוכו סטטוסים הוריים שונים. בבית אחד מתקיימת הורות ביולוגית מסורתית לצד הורות חדשה 'אחרת', הממחישה קיומו של קשר הורה-ילד שתוקפו אינו ביולוגי או חוקי אלא פנים-משפחתי. הורות זו מעוררת עניין מחקרי רב (לדוגמה: Allen, 2007; Donovan & Wilson, 2007; Goldhaber, 2008). מעמדו של ההורה ה'אחר', הסטטוס ההורי שלו ותפקידו אינם ברורים מאליהם, והוא נדרש להתמודד עם העדר הכרה משפטית וחברתית כאחת (Bergen et al., 2006; Hayman & Wilkes, 2017). בני הזוג מגדירים את עצמם כ"אב" (ביולוגי) ו"הורה" (האחר).

כמעט שאין מחקר על מודל ההורות המשותפת (Herbrand, 2017). מחקר אוסטרלי (Dempsey, 2012) שבחן את חווייתם של אבות שבחרו במודל 'הורות משותפת', תיאר אותם כגברים הומואים שעוזרים לנשים לסביות להיות לאימהות. המחקר מראה כי יש הבדל בין נשים לגברים בתפיסת מיקומם של הגברים במשפחה. נשים הגדירו את הגברים כתורמי זרע, ואילו גברים החלו לתפוס עצמם כאבות, ככל שהפכו מעורבים יותר בחיי ילדיהם.

סוגיית ההורות המשותפת נבחנה בישראל בשני מחקרים: (1) המחקר של אורה וסגל-אנגלצ'ין (Erera & Segal-Engelchin, 2014), שהתמקד בחווייתם של אבות הומואים שבחרו להקים משפחה עם אישה הטרוסקסואלית, מציג גורמים הקשורים לבחירת המודל המשפחתי והשותפה ההורית. מהמחקר עולה החשיבות שהאבות מייחסים לביולוגיה, לתפקידה המרכזי של האם ולחיוניותם של אם ואב להתפתחות התקינה של הילד. עוד עולה מהמחקר כי שיקול מרכזי בבחירת השותפה ההורית היה מידת מוכנותה לאפשר לגברים לשמש דמות מרכזית בחיי ילדם וכן הסכמתה להסדרי ראייה משמעותיים לגברים; (2) המחקר של אורן (2006) בחן חוויות של גברים הומואים שבחרו להקים משפחה במסגרת זוגיות גברית. נראה כי בתחילת התהליך עסקו הגברים בשאלת המשמעות של 'ההורות המשותפת', בשונותה מהקשר הזוגי הרומנטי, ובבירור קו הגבול העובר בין תהליכיו האישיים של האב העתידי לתהליכים שעובר בן-זוגו. מהמחקר עולה כי בתקופת המעבר להורות מתקשים שני בני-הזוג להגדיר את משפחתם ולהרגיש חלק ממנה. קושי זה מוסבר בשינוי שנוצר

בהגדרת הסטטוס ההורי של בני-הזוג ובתלותם באם שנמצאת בקשר סימביוטי עם תינוקה. המחקר מדגיש את הפער המבני הקיים בתוך המשפחה בין הורה ביולוגי להורה 'אחר', ומעצים את שאלת שייכותו של בן-הזוג ה'אחר', כמי שאינו מקבל הכרה חברתית, משפחתית וחוקית.

בשנים האחרונות החלו הורים 'אחרים' ממודל המשפחה מאותו המין לקבל הכרה משפטית להורותם בישראל, בארצות-הברית, באוסטרליה, בקנדה ובמדינות נוספות באירופה (גליקמן, 2010; Rawsthorne, 2013). עם זאת, ההורה ה'אחר' ממודל 'ההורות המשותפת' עדיין חסר סטטוס הורי פורמלי וחברתי, המגדיר את מעמדו, את תפקידו ואת שייכותו לילדים ולמשפחה, בשל העובדה שלילד יש אם ואב ביולוגיים.

החוק בישראל אינו מאפשר לגברים לפנות להליכי פונדקאות מקומיים ומציב אותם בתחתית מדרג הקדימויות לאימוץ ילדים ישראלים (בלכר-פריגת וזפרן, 2016). בשנים האחרונות חלו בעולם שינויים המקשים על יכולתם להיעזר במדינות אחרות כדי להקים משפחה. ערוץ האימוץ מחו"ל, שהיה זמין לגברים ישראלים עד לפני כמה שנים, כמעט נסגר לחלוטין. ערוץ הפונדקאות עובר מגמה דומה וסוגר שערו במדינות העולם השלישי, שבהן עלותו הנמוכה למדי של התהליך הפכה אותו בעבר לאפשרי עבור הגברים (ירון, 2017).

הירידה בזמינות האפשרות להורות לגברים הומואים למשפחה שבה שני בני-הזוג מאותו המין, עשויה לבסס את 'ההורות המשותפת' כמודל מרכזי למימוש הורות ומשפחה עבור גברים הומואים. המחקר בסוגיית 'ההורות המשותפת' הוא דל בעולם בכלל ובישראל בפרט, ומכאן חשיבותו של המחקר הנוכחי, והוא מתמקד בחווייתם של הגברים שבתורו במודל 'הורות משותפת' עם אישה למימוש הורותם.

שיטת המחקר

מחקר איכותני זה נערך ברוח הגישה הפנומנולוגית, המבקשת להתבונן על תופעות בסביבתן והקשרן החברתי (Creswell, 2012). לפי גישה זו המציאות נתפסת מורכבת ויחסית, תלויה חברה, תרבות וזמן, ומתהווה בתודעת הפרט בכל אינטראקציה חברתית ורגשית (Giorgi, 2005). לפיכך, הפרדה בין החוקר למושא המחקר עשויה להיות מלאכותית, והצגת עמדה אובייקטיבית היא כמעט בלתי אפשרית (Lincoln, Lynham, & Guba, 2011). כדי להתמודד עם טענה זו מניח המחקר הבנות קיימות, אך מבסס הנחות מהשטח באמצעות ראיונות עם אנשים בשדה או תצפיות. בתהליך אינדוקטיבי מעובד מידע ספרותי עכשווי בשילוב ידע שנצבר מניסיון אישי, מחקרי, פרקטי וקליני של החוקר (Patton, 2015). אלה יחד תורמים להבנת התופעה הנחקרת, כבסיס לתובנות משמעותיות חדשות שנוצרו לאורך המחקר.

על בסיס שיטת מחקר זו, הייתה מטרת המחקר הנוכחי להמשיג את חוויית המשפחתיות הלהט"בית בישראל. שאלת המחקר המרכזית העומדת בבסיס מאמר זה: כיצד גברים הומואים, שבחרו לכונן תא משפחתי מאותו המין כזוג עם ילדים באמצעות הורות משותפת, חווים משפחתיות? ואיזו משמעות הם מעניקים לה? שאלות המשנה היו:

1. מה מאפיין את תהליך התהוות התא המשפחתי מאותו המין בצמתיו המרכזיים?
2. מהי המשמעות הסובייקטיבית שהמרוויינים מייחסים למשפחתם על היבטיה האישיים, הזוגיים, ההוריים והמשפחתיים? איך כל אחד מהם תופס את הסטטוס שלו במשפחה? מהי חוויית הקשר שלו עם הילד ועד כמה הוא מרגיש שייך למשפחה?
3. מהי הדינמיקה הזוגית וההורית המאפיינת את התא המשפחתי מאותו המין, כיצד מתהווה חלוקת התפקידים ועד כמה כל אחד מהם חווה את עצמו ממומש במסגרת זו?
4. באיזה אופן בא לידי ביטוי המתח בין שמרנות לחדשנות בהתהוות התא המשפחתי מאותו המין? כיצד הוא נחוות? וכיצד מתבטא הקשר בין הערכים של החברה הישראלית בנוגע להורות, משפחה, ומגדר, ובין חוויית המשפחתיות?

המאמר דן במרוויינים הגברים שבחרו במודל 'הורות משותפת' עם אישה למימוש הורותם. מטרת המאמר היא להמשיג את חוויית המשפחתיות של זוגות הגברים שבחרו במודל זה.

המדגם

המדגם כולל גברים הומואים הנמצאים בקשר זוגי, שבמסגרתו הפכו להורים במודל משפחה ב'הורות משותפת' (לוח 1). 13 המרוויינים היו בני 33-55, רובם בעלי השכלה אקדמאית ומקצועות מתחומים מגוונים, ונמצאים בקשר זוגי 8-25 שנים. במסגרת הקשר הזוגי גידלו הגברים ילד בביתם המשותף, בחלק מימות השבוע (הילדים בני 1-15). הילד עבר לישון בביתם בהדרגה, ובמרבית המקרים רק לאחר שמלאו לו שנתיים. שבעה מהמרוויינים הם אבות ביולוגיים, אחד מהם היה בהמשך גם להורה לא ביולוגי. שישה החלו את התהליך כהורים לא ביולוגיים, שלושה מהם היו במשך הזמן גם לאבות ביולוגיים, כלומר נולד להם עוד ילד. אומנם כל המרוויינים תפסו את עצמם כנושאים תפקיד הורי, אך מצאו דרך להגדיר את השונות בנוגע לתפיסה ההורית: האב הביולוגי מכנה עצמו "אב", ואילו בן-הזוג מגדיר עצמו "הורה". אחד מבני-הזוג של האבות הביולוגיים הגדיר עצמו בריאיון כאב נוסף. כל המרוויינים הצהירו על נכונותם להיכנס לתהליך נוסף של הורות שלהם או של בן-זוגם.

לוח 1 : המדגם

כדי לשמור על פרטיותם של הנחקרים שונו שמותיהם ולא נכתב מין הילד.

שם המרואיין	גיל המרואיין	שנות זוגיות	מספר ילדים	גיל הילדים	*הורות ביולוגית
אוהד	50	8	2	4,6	לא
אהוד	43	8	2	4,6	כן
ינאי	47	20	1	15	כן
שלום	57	20	1	15	לא
ירון	56	20	1	8	לא
מתן	43	20	1	8	כן
אילון	45	9	3	1,6,6	כן, כן, לא
אבנר	37	9	3	1,6,6	לא, לא, כן
עמיחי	32	9	1	2	לא
מיכה	39	9	1	7	כן
מני	33	10	2	1,8	כן
אורן	38	10	2	4,7	לא, כן
אדי	38	8	3	4,6,6	לא, לא, כן

* נתוני ההורות הביולוגית נרשמו מהילד הגדול לקטן.

כלי המחקר

כלי המחקר הוא ריאיון עומק גמיש מובנה-למחצה לפי מדריך ריאיון. בריאיון נכללו שאלות פתוחות מתחומי תוכן שונים, המבררות את תפיסותיו של המרואיין בנוגע לחווייתו, בשפתו. הריאיון נשא אופי של שיחה לא פורמלית ואפשר למרואיין לנוע בין נושאים המשמעותיים עבורו, לפי סדר העלאתם ולפי התפתחות הריאיון (Berg, 1995). מהלך הריאיון ואופיו התפתחו לפי מידת האמון והפתיחות שהושגו בין המראיין למרואיין, ואופי האינטראקציה שנוצרה ביניהם, שכיוונה ללימוד מקסימלי של הנושא הנחקר (בן יהושע, 1990). תחומי התוכן שאליהם כיוון מדריך הריאיון עסקו במכלול ההגדרות העצמיות של הפרט, היחידה הזוגית וההורית. השאלות

חולקו לשלושה עולמות תוכן: התהוות רעיון ההורות; המשמעויות של מבנה המשפחה הייחודי ומקום הפרט בתוכו; דינמיקת היחסים בתוך המבנה המשפחתי המורכב.

הליך המחקר

הקשר עם אוכלוסיית המחקר החל בפנייה לזוגות שהשתתפו בקבוצות הכנה לקראת הורות אלטרנטיבית בהנחיית החוקר. בנוסף, פורסמה הזמנה להשתתפות במחקר בערוצי התקשורת של הקהילה הלהט"בית, בלוחות המודעות של ארגוניה ובפורומים באינטרנט. כיוון שאין רישום ומאפיינים גלויים של האוכלוסייה היה צורך להשתמש גם בשיטת "כדור השלג" (snowball). השמועה אודות המחקר עברה מפה לאוזן על ידי "ספקי מידע" – אנשים שעזרו כבר נוצר קשר (Patton, 2015). הפנייה הראשונית לכל מרואיין פוטנציאלי נעשתה באמצעות מרואיין שמוכר לו. רק לאחר שהביעו הסכמה עקרונית להתראיין למחקר, הועברו השמות ומספרי הטלפון למראיין. בשיחת טלפון הובהר הנושא הנחקר. הריאיון התקיים עם כל אחד מבני-הזוג בנפרד, והותנה בהסכמה מדעת בכתב להקלטת השיחה, לתמלולה ולשימוש בחומר באופן אנונימי, בהתאם לצורכי המחקר.

ניתוח הממצאים

מנתוני הראיונות שנאספו גובשו קטגוריות בעלות משמעות ומבנה אינטגרטיבי. מבנה זה הציג מסגרת תיאורית המאפיינת את התופעה, בהקשרה הרחב והמשותף למודלים השונים, כפי שתיארו אותה המרואיינים. עיון חוזר ונשנה בטקסטים המתומללים אפשר להגיע לדיאלוג מתמשך עם תכניהם הגלויים ולברר משמעויות סמיות (Creswell, 2012). במהלך פירוקם של הנתונים הגולמיים זוהו מושגים בסיסיים והיגדים משמעותיים הם הורכבו מחדש כקטגוריות ותימות משותפות (Patton, 2015).

ממצאים

הבניית המשפחה במודל 'הורות משותפת' מוצגת דרך שלוש תקופות בחיי המשפחה: טרום הורות, המשפחה בראשיתה וביסוס המשפחה.

טרום הורות

חלק זה יתמקד בהתמודדותם של המרואיינים עם האפשרות להורות, טרם הפיכתם להורים.

הורות והומוסקסואליות

שאיפתם של המרואיינים להורות נתפסה נאצלם מאז ומתמיד כדבר בסיסי שיש לחתור אליו, ולא כסוגיה שיש לחשוב אם היא רצויה עבורם:

לא הייתה פה בכלל שאלה. אתה גדל בחברה שמקדשת את ההורות. כל הזמן מחנכים ומטיפים להורות. תסתכל על המיתוסים בחברה שלנו. כולנו גדלים מתוך רצון להיות הורים. (מתן, אב ביולוגי לבן 8)

מתן ממחיש את החשיבות שהחברה הישראלית מייחסת למימוש ההורות ואת הנורמה המקדשת את ערך ההורות והמשפחה (Ben-Ari & Weinberg-Kurnik, 2007). נראה כי השאיפה להורות קיימת אצל מרבית המרואיינים, אך מימושה לא נתפס בהכרח כדבר לגיטימי וברור מאליו. בתקופת היציאה מהארון תפסו המרואיינים המבוגרים יותר [48-55] את ההומוסקסואליות ואת האבהות כמושגים סותרים שאי אפשר לשלב ביניהם:

כשאני הייתי צעיר זה היה out of the question... מי שהיה רוצה להיות אבא היה מתחתן והיה שומר על הצד ההומואי שלו במין מתחתן... יש לי חברים שעשו את זה גם ככה... אני לא רציתי... ידעתי שיש מחיר שהייתי צריך לשלם וזה לסגור את הקטע של ההורות, אז סגרתי... ההחלטה שלי לא הייתה לא להביא ילדים ולהפוך להיות הומו, אלא לא להביא ילדים, זה תוצאה של זה שאני הולך לחיות כהומו ואין לי כוח להסתתר.

(ירון, בן-זוג של האב הביולוגי, הורה לילד בן 8)

הפער בין רצונם העמוק של המרואיינים לילד ובין אי-יכולתם לממש הורות במסגרת אורח חיים הומוסקסואלי, העמיק את התחושה של 'אחרות' מחריגה. תחושה זו אילצה אותם להכריע בין הומוסקסואליות להורות. בולטת כאן השפעתה של הנורמה השמרנית על הבחירה החופשית. הורות ומשפחה נתפסו כאפשרויות רק במבנה הטרו-נורמטיבי¹ של אם ואב המגדלים את ילדם במשותף.

מנעד הגילים הרחב של המשתתפים אפשר להתחקות אחר שינוי משמעותי שחל במשך השנים בנוגע לשאלת הלגיטימציה להורות. לבני 45 היה ברור – גם כאשר לא היו לפנייהם מודלים זמינים של אבהות הומוסקסואלית – כי אבהותם תמומש:

1 המונח "הטרו-נורמטיבי", שטבע מייקל וורנר, עוסק בשמרנותה של החברה בנוגע למשמעויות של גבר, אישה, מיניות, מגדר ומשפחה, ולחפקידים הטבעיים שגבר, אישה, ואם ואב אמורים למלא משפחה. שמרנות זו מובילה להפעלת לחץ חברתי עליהם למלא אחר תפקידים אלה ולהטלת סנקציות על התורגים מכך (Warner, 1991).

היה ברור לי לאורך כל השנים כי אהיה אבא. לא ידעתי איך. אומנם פגשתי אבות אבל הם היו גרושים. למרות שלא ידעתי איך היה ברור לי שאבא אני אהיה!

(אהוד, אב ביולוגי לילדים בני 4 ו-6)

המרווינים הצעירים בכלל לא עסקו בשאלת ההיתכנות, בשל זמינותם של מודלים משפחתיים גבריים.

הורות, הומוסקסואליות, זוגיות, מגדר

בחנית החלטתם של בני-זוג לבחור במודל 'ההורות המשותפת' מעלה תפיסות חדשות בנוגע לשילוב הורות עם זוגיות. חלקם יוצר הבחנה בין הורות לזוגיות מתוך הנחה שההורה הביולוגי יוביל את המשפחה בליווי ובתמיכה של בן-הזוג. אחד ההסברים להפרדת ההורות מהזוגיות נמצא בפער שיכול להיווצר בין בני-הזוג בנוגע למידת הרצון בהורות או בבשלות להורות. לדוגמה, פער גילים בין בני-הזוג יכול לגרום למצב שבו הרצון של המבוגר יותר להיות אב מנוגד לבוסריות של הצעיר; או בן-הזוג המבוגר ויתר בעבר על האפשרות להיות אב, וכעת הוא תופס עצמו כמי שמלווה את בן-הזוג בתהליך, או נותן לו את ברכת הדרך:

הרעיון להביא ילד היה שלו... הייתה לו דלת פתוחה לעשות מה שהוא חושב לנכון, בין אם הסכמתי, בין אם לא... ההחלטה — בעיקרה בן-זוגי החליט... הייתה לי דעה, אבל לא חשבתי שאני צריך להשפיע, כי מראש ידעתי תמיד — הוא יהיה אבא, אני אהיה מישו מהצד... זה היה לי ברור כי אני כבר הייתי בצומת הזו והכרעתי לטובת אורח חיים הומוסקסואלי... ההחלטה שלו גירדה משהו ברצון שלי, אבל הייתי שלם מאוד עם ההחלטה שלי שלא להיות אבא. מהרגע שהוא הביע את הרצון, היה ברור לי שאתן לו את ברכת הדרך... (שלום, בן-זוג של אב ביולוגי, הורה לילד בן 15)

דבריו של שלום מעלים את האפשרות ש"הורות" ו"זוגיות" אינן חייבות להיות שלובות זו בזו. מדובר בתפיסה חדשנית של משפחה, שלפיה הורות וזוגיות הן ממדים נפרדים שאינם חייבים להתקדם באותו הקצב ובאותו המסלול. ההורות נתפסת כהחלטה שאין למנוע אותה מהמתעתד לאבהות, ולאפשר לגברים הומואים הזדמנות מחודשת לחוות הורות.

נראה שראיית ההורות כערך מרכזי מעמידה את הבחירה בה כאילוץ שחייבים להתמודד עימו. בעבור המתעתד לאבהות הפכה ההורות לסוגיה בוערת שעליו לממש כמעט בכל מחיר, בשעה שבן-זוג נע סביבו כמלווה את החלטתו, או כמווסת השלכות אפשריות שלה על המרחב האישי והזוגי. בן-הזוג נדרש לבחון את מקומו לנוכח החלטה גדולה זו. הפתרונות השונים שנמצאו מעידים על התבוננות מחודשת במשמעות

המיוחסת להורות וזוגיות — לא עוד שני מושגים הכרוכים זה בזה בהגדרת משפחה, אלא שני מושגים נפרדים שאפשר לחברם אך גם להפרידם זה מזה. הבחירה להכניס אישה למערך משפחתי גברי אינה ברורה מאליה. בחירה זו משנה את מבנה המשפחה. לא עוד תא משפחתי עצמאי, אלא משפחה המורכבת משני תאים שעדיין לא ברור מה יהיה מערך הקשרים ביניהם, מה תהיינה הקדימויות, ועד כמה תשפיע האישה על המרחב האישי, הזוגי והמשפחתי. נראה כי שיקולי הבחירה במודל 'ההורות המשותפת' הם שונים בין המרואיינים. אצל הרוב ניכרו השפעותיהן של עמדות שמרניות של משפחה, המדגישות את חיוניות האם לילדיה. רובם חשו שלא נכון לקיים משפחה שבה אין אם ואב ביולוגיים. חלקם גם לא יכלו לדמיין חברה המקבלת ומכירה בתא משפחתי שכזה. מרביתם הדגישו בשיקולי הבחירה את נחיצותם של שני המינים להתפתחותו התקינה של הילד:

השיקולים, קודם כול מספר אחד, אני חושב שילד צריך אימא, זקוק לחום האימהי ולציצי, ולכל מה שאימא יכולה לתת... אני יכול לתת המון בתור האבא, אבל קשר בין אימא וילד זה משהו אחר מקשר בין אבא לילד. זה משהו שהולך יותר בכיוון הסימביוטי, אמן ראשוני בסיסי, של הביטחון הכי אלמנטרי בחיים... ילד צריך גם את הקשר הזה, דמות אימהית... אני חושב שילד צריך גם אימא וגם אבא... [...] לא רציתי שהילד יגדל עם בור לכל החיים (כפי שקורה בערוץ האימוץ), שלא ניתן להתגבר עליו. (אילון, אב ביולוגי לגדולים והורה לא ביולוגי לפעוט)

בדברי המרואיינים ניכרת השפעתה של תפיסה חברתית הרואה באם דמות מרכזית, העוטפת את הילד בחום וברוך אימהי. אם ואב נתפסים כשתי דמויות מובחנות בעלות תפקידי מגדר שמרניים, המבססות מהות שונה לגבר-אב לעומת אישה-אם. אך מקצת המרואיינים, בשנות ה-30 לחייהם, הושפעו ממודלים משפחתיים גבריים מוצלחים וחשו שנכון להקים משפחה מאותו המין.

משפחה בראשיתה

חלק זה מתאר את ההורות בשנותיה הראשונות, החל מלידת הילד ועד לתחילת שהותו בבית זוג הגברים.

המעבר להורות — ההלם הראשוני

המעבר להורות הוא רגע שבו התיאוריה — הנחות מוקדמות על המשפחה העתידית, החוויה ההורית ומרכזיותו של התא הזוגי — פוגשת מציאות ממשית. המרואיינים חוו את חודשי ההורות הראשונים כמטלטלים ונתקלו בפער ניכר בין הפנטזיה למציאות.

לצד תחושות אושר עילאי, סיפוק וחוויות רגשיות עוצמתיות, חל שינוי דרמטי בסדרי העדיפויות וביחסי הכוחות בינם לבין האם, והלך וגבר חששם מפני הכוח שהעניקה האימהות לאישה ומפני מרכזיותה בחיי הילד, הצמוד לשדיה כל הזמן. הרגעים העילאיים התחלפו לפרקים במצבי משבר. האבות הביולוגיים אומנם הרגישו שייכות בזכות מעמדם החוקי וקשר הדם שלהם עם ילדם, אך בה בעת הרגישו תלות באם ונאלצו להסתפק במרחב שהיא מאפשרת להם. בני-זוגם, לעומת זאת, הרגישו מנותקים, והתנהלו ללא כללים ברורים וללא כיוון:

כשזוג סטרייטי מביא ילד, מדברים תמיד על הקנאה של האבא בתינוק שהאימא כולה מופנית אליו. אז פה זה גם היה. בן-זוגי מופנה לגמרי לתינוק ולאישה אחרת... היה לא פשוט. הרגשתי שאני צריך להיות בצד, היא ילדה הרגע, יש לה תינוק קטן, אני עוד לא יודע מה מקומי, שניהם מאוד בהורות ובהתרגשות מן התינוק שהוא רק נולד. אם אתה לא מחובר לזה מאוד, הוא יצור די לא מתקשר וכעור... הרגשתי מאוד אשם על זה שאני לא מסוחרר ומאוהב, על זה שאני בכלל כועס עליו שהוא לא פנוי אליי, ועשיתי תאונה, שברתי את היד וזה היה מן ניסיון די פתטי למשוך תשומת לב.

(מני, הורה לבן 8, אב ביולוגי לבן שנה)

דבריו של מני ממחיש את השינוי הדרמטי שחל בחייו עם המעבר להורות. ברגע אחד וללא הכנה מוקדמת הוא מרגיש שאין לו משותף עם ההורים הביולוגיים. ברגעים מסוימים בני-הזוג של האבות הביולוגיים מרגישים שאבדה מרכזיותה של הזוגיות הרומנטית ששימשה עוגן בחוויית המשפחתיות. עוד עולה החשש מפני שינוי בסדרי העדיפויות הקיימים לטובת הטריאדה אם-אב-ילד.

מני מתאר הימצאות במשפחה זרה שבה אין לו עוגן, ולא ברורים הכללים. הוא אינו מוצא נחמה בספרות או בסיפורי אבות אחרים, משום שמעמדו אינו מוגדר וברור. סיפורו ממחיש את המציאות של המרואיינים, הנעדרת מודלים לחיקוי כמו אלה שעליהם יכולים הורים נורמטיביים להישען בעת משבר. ברגעים הקשים נדמה שהאפשרות להיכנס פנימה לתוך הטריאדה, או למשוך ממנה החוצה את האב הביולוגי, מותנית בבימויה של דרמה עוצמתית שתצדיק קבלה של מעט מתשומת הלב שאבדה. רק במרחק של זמן הוא יודע למלל את התחושה ולהסביר את הרציונל שמאחוריה.

גם האב הביולוגי עסוק בסוגיות הנוגעות למעמדו, לתפקידו ולאפיוני הקשר שלו לתינוק. אומנם מעמדו הפורמלי ברור יותר, אך לא ברור לו מעמדו ותפקידו בתוך המערך המשפחתי החדש של אם-אב-ילד. התינוק עצמו לא נמצא בטריטוריה שלו. בשעה שהוא מרגיש מחוץ לדיאדה אם-ילד, עשויה להשתלט גם עליו תחושה של 'אחרות' מחריגה. תחושה זו מעמיקה את חרדתו מפני הקושי ליצור

מבנה משפחתי השונה ממבנה המשפחה המסורתי של אם-אב-ילד, המגדלים את ילדם במשק בית אחד. הוא חושש שהתלות באישה עלולה להתקבע, כך שלעולם יהיה תלוי ברצונותיה ובטוב ליבה.

הייתה תקופה, בחודשים הראשונים, של מתח עצום אחרי הלידה. הרגשתי שמחפשים אותי כל הזמן – בזה אתה לא עושה בסדר, אתה לא מחזיק את הילד בסדר, אתה לא אחראי, אתה לא עומד במילה. דברים שלגמרי זרים לי... לי היה נורא חשוב שהילד יגיע לדירה שלי, לבית שלי, לטריטוריה שלי. האם לא הייתה מוכנה. הוא כבר היה בכל העולם נלקח לביקורים בבתי חברים ומשפחה. היא רק לא הייתה מוכנה שהוא יבוא אליי. אמרתי לעצמי שאני לעולם לא אהיה האבא שרציתי להיות.

(אלון, אב ביולוגי לגדולים והורה לא ביולוגי לפעוט.
דבריו מתייחסים לתחילת הורותו הביולוגית)

בהעדר מעמד ותפקיד ברורים ומוגדרים, יוצאים בני-הזוג למסע חיפוש אחר הגדרות מחודשות של הורות, משפחה ושייכות. קשה להם למצוא את המעמד של כל אחד מהם, משום שזה אינו מוגדר. אחד מהם נתפס כבן-זוג בלבד ולא כהורה; אחד נתפס שייך למשפחה והשני עשוי להיתפס כנספח. אוהד ממחיש את שבריריותו של התהליך הרגשי, בייחוד את הרגישות לתגובות הסביבה. כפורך דרך הוא מנסה לאתר את דרכו הייחודית אל תחושה של שייכות או אל הגדרה משלו להורות. להרגשתו נמנע ממנו החופש להגדיר את הורותו הייחודית האחרת.

יש פורום באינטרנט... הייתה שם מישהי שירדה לי לחיים. כל הזמן אמרה שאני צריך לתת להם ליצור את הקן המשפחתי שלהם וצריך רק לשבת בצד ולתמוך, והאם אני מוכן לתפוס תפקיד של סבא, ולא של אבא... כשהילד נולד ועשיתי מסיבה בעבודה ובן-זוגי כתב את זה באינטרנט, היא אומרת: "מה? איזה מין דבר זה. הבן-זוג עושה מסיבה בעבודה? מה? הדוד עושה מסיבה בעבודה כשנולד אחיין?"... זה היה כמו אגרוף בבטן... וזה ערער לי את כל המחשבה על המקום שלי. (אוהד, הורה לשני ילדים)

דבריו של אוהד מתארים את הקושי של המרואיינים לפרוץ את גבולות הנורמה. ניסיונותיו לקבע מעמד ושייכות בטקס פומבי פוגשים קולות חיצוניים, המחלחלים פנימה ומערערים את יכולתו להגדיר הורות הנעדרת ביולוגיה ותוקף חוקי. הדה-לגיטימציה החיצונית פוגשת מצע שברירי, חלקיקי קדמה המנסים להנכיח עצמם ולשנות את הסיפור המשפחתי רב-השנים של משפחה המורכבת מאב ואם המגדלים יחדיו את ילדם הביולוגי המשותף.

משפחה בראשיתה – השפעותיהן של הגדרות מסורתיות על הורות ומשפחה
המשפחה בראשית התהוותה מעמידה לפני המרואיינים אתגר של שייכות למבנה
משפחתי חדש במצב שבו הילד כמעט לא נמצא בביתם המשותף. נוכחותו החלקית
אינה מאפשרת חוויה של טיפול רציף, תרגולים של פרקטיקות הוריות וחיבור
הורה-ילד, פיזי ורגשי, המבוסס על הטיפול היום-יומי בילד. באותה עת ניכרים
ניסיונות כושלים לפשט את מורכבותו של האתגר מתוך קטגוריות מופנמות של
הורות ומשפחה:

מה אני בדיוק? בייביסיטר? אבא? אני לא נשאר להשכיב אותו, לא עושה לו
אמבטיות... ויש את השישי-שבת שהוא אצלנו שזה כבר הורות, זה לא שמירה...
אני מאוד קונפורמיסט... ילד, זה משהו שאתה מגדל אותו בבית ומעצב את
האישיות שלו... דואג לדברים הבסיסיים וההתפתחותיים שלו, מבחינה רגשית
ומנטלית, יום-יום ולאורך כל החיים... לאורך אחד-עשר החודשים שהיו בהם
המון תהפוכות, כמבט לאחור, אני הצגתי את הטיפול בצורות שונות – פעם
כילד של הבן-זוג שלי, אחרי זה הילד שלנו, כשהייתי עצבני עליו, אפילו אמרתי
הילד של בן-זוגי והאם... הילד שלי במקומות מסוימים. זאת אומרת זה תלוי
באיזה מסגרת ובאיזה תקופה, השאיפה שלי... שכל הדברים הלכאורה טכניים
האלה, יתחילו להיות עוד יותר ברורים... ואז תהיה לי רק צורה אחת להציג את
זה... אני חושב שזה דבר שמתגבש, ובגלל זה כל פעם שיניתי את זה.
(אבנר, הורה לשני ילדים גדולים ואב ביולוגי לפעוט)

דבריו של אבנר ממחישים את מורכבות האתגר שנתפס כעוצמתי יותר עבור בן-הזוג
של האב הביולוגי, הנעדר שיוך ביולוגי וסטטוס הורי חוקי. ניסיונותיו להגדרה עצמית
במבנה משפחתי חדש, מתוך סטטוסים והגדרות ידועות ומוכרות, נתקלים באופן טבעי
במחסום. הוא נע בין תחושה שהוא הורה לבין בייבי-סיטר, בין אב לבין בן-זוג, בין
שייכות ל'אחרות'.

נראה כי בשלב זה אין בנמצא הגדרות חברתיות חדשות שעשויות לפשט
את מורכבות המצב. המרואיינים אינם יודעים לאן לחתור, כיצד ליצור שייכות
ומה יהפוך את הסערה לזרימה טבעית רגועה, שלווה וברורה יותר. אי-הבהירות
מחייבת אותם לתור אחר פתרון חדש, אלטרנטיבי, להגדרת המשפחה המסורתית. הם
עסוקים באופן לא מודע במלאכת פירוק המשמעויות המיוחסות להגדרת המשפחה,
בדרכים שעל פיהן אפשר להשתייך למשפחה ובאופן שבו אפשר ליצור לכידות
משפחתית. אבנר, כמי שמייצג את חווייתם של בני-הזוג של האבות הביולוגיים,
מראה עד כמה המצב מורכב – הוא לא אב, הוא לא בייביסיטר, הוא לא דוד. אז
מה הוא?

ביסוסה של משפחה – תחילתה של חוויה הורית אינטגרטיבית

המסע להורות חדשה, שהתחיל בתחושה של היסוס, אי ודאות ותוסר ביטחון, הולך עם השנים ומחזק בלב המרואיינים תחושת מלאות ושלמות פנימית עם ההורות והמבנה המשפחתי האחר. מיכה, אב ביולוגי לבן 7, ממחיש את המסע שעבר, תוך תקווה לילד נוסף בעתיד. הוא מביע כמיהה להורות אוטונומית, חופשית מנוכחותה של אם ילדו. כמו ילד שנוזק בילדותו לדמות קרובה ומגוננת, כך גם הוא, בשלבים הראשונים של הורותו, היה זקוק לנוכחותה הפיזית והפסיכולוגית של אישה-אם שתעמוד לצידו ותתווה את מסגרת ההורות. מש"התבגר" וגיבש את דרכו ואת ביטחונו בהורות באופן עצמאי, החל לחוש הורה 'שלם' שיכול למלא את כל תפקידי ההורות. כעת הוא רוצה לפרוש כנפיים ולעוף. אולם האם קיימת שם לעולמי ער, ונוכחותה ההורית נתפסת כמצמצמת את הגדרת תפקידו ההורי. הוא מייחל לרגע שבו היא "תיעלם" מהתמונה המשפחתית ויפתח עבורו מרחב שלם, שכרגע היא תופסת:

עם הילד הבא אני בא ממקום אחר, עם המון ביטחון. אלף כי אין אימא וזה מקל עליי וזה נותן לי הרבה יותר מקום, וברור לי שאני אבא לכל דבר, גם מבחינת המחויבויות והיתרונות והחסרונות הכול אותו הדבר.

נראה כי במסע המשותף שעוברים האב הביולוגי וההורה האחר, כל אחד מהם חווה התמודדות ייחודית ושניהם מתמודדים במשותף עם המשמעות של המבנה המשפחתי האחר. האב הביולוגי עובר מסע של בניית לגיטימציה פנימית להורותו, ואז הוא יכול להתפנות לבניית הלכידות של התא המשפחתי הגברי:

בהתחלה זה היה כמו במשפחה סטרייטית. אימא שלוקחת הכול אליה. ... כמו "שן באף". מעמדת ומבקרת. היה לו קשה יותר. אבל אני בעצמי בקושי הייתי, אז להתפנות לחשוב עליו? אבל תמיד היינו שניים והיא אחד. ... הילד התחיל לישון איתנו. קמנו בלילה, האכלנו, דאגנו לכל צרכיו. ... ואז אתה [אני] כבר לא תלוי בה יותר. אני חושב שלקח לו יותר זמן. הוא חיכה לה. יום אחד כעסתי עליו נורא ואמרתי לו: די, מספיק, צא מזה, אתה לא צריך אותה שתאשר לך מי אתה. אתה מגדל פה את הילד בדיוק כמוני והילד אוהב אותך כמו שאוהב אותי. אז די, מספיק!

(מתן, אב ביולוגי לבן 8)

בני-הזוג מנסים לחזק את התא המשפחתי שלהם, אף על פי שלא ברור להם עדיין איך. מתן ממחיש את חשיבות תפקידו של האב הביולוגי ביצירת הלכידות המשפחתית. מסעו לחיפוש העצמי מאפשר לו להרגיש בטוח יותר בהורותו וכך להיות פנוי יותר לזהות את קשיי ההתמקמות של בן-זוגו. מדובר בנקודת מפנה שבה מסוגלים האבות לתמוך בבני-זוגם במסעם המורכב לחיפוש מקומם בתוך המערך המשפחתי החדש.

לעיתים, החתירה הסיזיפית המעייפת להגשמת הורות ומשפחה דרך הידוע והמוכר מובילה להבנה כי דרושה להם דרך אחרת שעדיין אינה ברורה, לא להם ולא לחברה. ההורה ה'אחר', בתמיכתו של האב, מתאר חוויה של חופש המתאפשר לאחר זניחת הידוע והמוכר:

בהתחלה הייתי עסוק בסמנטיקה... לאחר מכן ראיתי שיש בזה הרבה חופש לגלות את עצמו בדרך אחרת. זה היה בשבילי אדיר. זה אפשר להורות שלי לחפש את עצמה, לגלות את עצמה, ללבוש כובעים שונים מאלה שהכרתי. בכל פעם היה לי כובע אחר להציג את עצמי... עד שמצאתי את הכובע שלי.
(אדי, הורה לא ביולוגי לילדים הגדולים, ואב ביולוגי לבן הקטן)

נראה כי המרואיינים השקיעו מאמץ אדיר בחתירה לא מודעת לעבר צורת המשפחה שהם מכירים – אם אב וילד – ולהגדרות מאוד ברורות של הורות ומשפחה. אך מכיוון שמבנה משפחתי זה אינו מתאים להם, הם נחלו כישלון שוב ושוב. השלמה עם אובדן הגדרת המשפחה הנורמטיבית מאפשרת להם לצאת מהפתרונות המהירים והמוכרים, לשהות במורכבות ולהתנסות בפרקטיקות ובביטויי עצמי חדשים. אדי ממחיש את כוחה של החוויה הסובייקטיבית. המציאות הממשית לא בהכרח השתנתה, אך עם הפרשנות המחודשת שהעניק לה החלו להנץ ניצנים של חופש, כוח ועוצמה. הוא מאפשר לעצמו לחפש אחר הכובע המתאים לו. מדבריו עולה, באופן פשוט ובהיר, מלאכת פירוקן של המוסכמות והרכבתן המחודשת תוך ניתוקן מגבולות המוכר. הכובע, שהוא מטפורה להגדרה החברתית של הורות ומשפחה, כבר לא חייב להיות הכובע המוכר, או מבנה המשפחה המסורתי המוכר. כאשר מניחים בצד את הכובע הישן, החוויה נוכחת מאליה ויוצקת פרשנויות מחודשות למשמעותן של המילים "הורות" ו"משפחה":

דברים כאלו מתפתחים מעצמם... זה סטטוס חדש, שלא היה קיים במשפחות, צץ פתאום משהו, אני לא האבא, אני גם לא האח, אני לא דוד, לא סתם דוד, או סתם איזה קרוב משפחה. אז כן, זה סטטוס חדש מן הסתם, אנשים כמונו עושים היסטוריה.
(ירון, הורה לבן 8)

החיפוש, שתחילתו לעבר המסורתי והמוכר, משנה כיוון ויוצק פרשנויות מחודשות להגדרות קיימות או מכניס מושגים חדשים החסרים בשפה ומבטאים הורות ומשפחה בתקופה הנוכחית. מדובר בסטטוס חדש, שונה, שבא מתוך כוח פנימי המבוסס על שלמות החוויה המשפחתית. פעמים רבות הילד הוא זה שמפלס את הדרך ומתיר את המורכבות עבור בני-הזוג. בדומה להוריו גם הוא עובר תהליך של פירוק המוכר והרכבתו מחדש.

מקומו של ההורה האחר הוא ייחודי, ובהעדר סטטוס מתאים הילד עוקף את

המגבלות החברתיות, שבמסגרתן יש רק אב אחד ואם אחת, ויוצר את ההגדרה המדויקת עבורו:

לכל הילדים יש אבא ואימא. ורק לי יש את ירון. וירון הוא רק שלי.
(ירון, הורה לבן 8).

רק הוא (הילד) מבין את המשמעות של ירון בחייו. מדובר בתחושה פרטית, משפחתית, המבוססת על חוויית הקשר בינו לבין ההורה המגדל אותו. כך כל בני המשפחה יודעים שירון הוא חלק אינטגרלי מהמשפחה.

סיפורם של אדי וירון ממחיש את ההינתקות מהתלות המוחלטת בחברה, במשפחה או באם הביולוגית, שלעיתים לא אפשרה לבני-הזוג שאינם האבות הביולוגיים למקם עצמם בסטטוס "אב". המרואיינים מספרים כי בתחילת הדרך כל ניסיונותיהם לזכות בסטטוס זה נתקלו בפעולות אקטיביות של האם, ששמה במרכז ההווה המשפחתית אב, אם וילד. לפיכך הם ניתקו עצמם מהיזקרה המיוחסת לסטטוס זה. המונח "אב" הפך עבורם במשך הזמן לכינוי, שם שאינו בהכרח בעל משמעות. ייחודיותה של ההגדרה המחודשת היא בהולדתה מתוך חוויית המשפחתיות, עדות חיה לעומק הקשר המתקיים בין הורה לילדו.

דיון

לאורך תהליך הבניית המשפחה, נעה חוויית המרואיינים בין שני כוחות מנוגדים לכאורה: האחד מוכר, ברור, מוגדר, משמר את משמעויותיו של מבנה המשפחה המסורתי; השני חדש, אמורפי, לא ברור, נרכש מהתנסות בחיי המשפחה, מתהווה ומגובה ברוח התקופה. חווייתם נעה בדיאלקטיקה של פיצול ושילוב, בין ייאוש שבו המוכר נתפס כאפשרות יחידה ובין תקווה לפרוץ מוסכמות, לבסס הגדרות חדשות ולצקת פרשנויות מחודשות לקיימות. במסעם מלוטשת חוויית ה'אחרות' האישית והמשפחתית משונות חריגה לייחודיות עוצמתית הנשענת על רכישת כלים חדשים. הגדרת המשפחה המסורתית – "איש ורעייתו המגדלים יחדיו את ילדם הביולוגי המשותף" (Fogiel-Bijaoui, 2002, p. 39) – משמרת את מערך הקשרים הדיכוטומיים בין הורות, זוגיות, נטייה מינית, מגדר, נישואין, קשר דם ומשק בית משותף. פוגיאל-ביז'אווי טוענת כי אחד מאתגרי המשפחה העכשוויים הוא לשלב בין מסורת לקדמה ולצקת נורמות חדשניות בהגדרת המשפחה המסורתית (Fogiel-Bijaoui, 2002). נראה כי המרואיינים אכן מצליחים לשלב מסורת עם קדמה, בכך שהם יוצקים תוכן מחודש לתפקידי מגדר מסורתיים, מרחיבים את גבולות המשפחה לשני בתים ומתנסים בתפקידים הוריים הנשענים על חוויית הקשר הורה-ילד.

'אחרות' ('Otherness')

המושג 'אחרות' ממשיג וממחיש את התמודדותם של בני קבוצת מיעוט עם המשמעותיות המיוחסות לחריגותם החברתית ושאיפתם להיות חלק מהמרכז החברתי. מדובר בסוגיה שהקשיים המאפיינים אותה הם תולדה של הלחץ שהחברה מפעילה על חבריה. המחקר הנוכחי, כמחקרים עכשוויים אחרים, מערער את קו הגבול הברור שנמתח בעבר בין השוליים למרכז החברתי, כך שהיום הנורמה נתפסת כרב-ממדית ויחסית (בר-יוסף, 1996). חוויית ה'אחרות' נעה בכיוונים מנוגדים במרחבי דואליות שונים של מסורת-קדמה, הגמוניה-אותנטיות וחריגות-נורמליות (Kama, 2005). קאס (Cass, 1979) הציגה מודל המצביע על התפתחות שחלה בתפיסת ה'אחר' את שונותו החברתית, החל מביטויי נחיתות ובושה ועד לביטויי גאווה וייחודיות רבת עוצמה.

המחקר מצביע על תקופות שונות בחיי המשפחה – טרום הורות, הורות, הורות בראשיתה וביסוס המשפחה. לאורך תהליך הבניית המשפחה, מפסלים המרואיינים את תפיסתם העצמית לגבי הורותם ומשפחתם עד שהיא נחווית כדבר אותנטי, ייחודי, מעצים ומבטא קדמה הממוקמת במרכז המפה החברתית.

הממצאים מעלים כי בתקופת טרום ההורות לא השכילו המרואיינים עדיין לתפוס את מלוא המורכבות. נראה שכדי להצליח לפלס דרך אל הורות בתקופת טרום ההורות הם נדרשו להפחית מערכה של המורכבות ולהישען על הכלים שנרכשו בעת היציאה מהארון, המבססים תחושות של קבלה, השלמה, כוח, עוצמה ואף גאווה (Bjorkman & Malterud, 2016). נראה שמרכזיותו של ערך המימוש העצמי (Rogers, 1967) ומרכזיותה של הורות בחברה הישראלית דחפו אותם קדימה לעבר מימוש הורותם.

המעבר להורות נתפס במחקר הנוכחי כרגע מכונן שבו התיאוריה פוגשת את המציאות ומעצימה תחושות של 'אחרות' זרה, חריגה ומחריגה. הורות בראשיתה התגלתה במודל משפחה מאותו המין כתקופה המזמנת פער בין הורה פורמלי, שתפקידו ומעמדו ברורים, לבין בן-זוג, ההורה ה'אחר', שנע סביבו (Hayman & Wilkes, 2017). המאמר הנוכחי, הממשיג את מודל ההורות המשותפת, משרטט שני מעגלי 'אחרות' שונים: של האב הביולוגי ושל בן-זוגו. האב הביולוגי זוכה מהרגע הראשון לתוקף חוקי-חברתי להורות. לרגעים הוא מרגיש שייך ומסוחרר מהפלא, אך בה בעת הוא חש גם רגשות של שונות, 'אחרות', זרות, חוסר שייכות כלפי מה שנרקם בין האם לתינוקה. כשההורות אינה רציפה, כשהילד גדל אצל אימו, הוא מתקשה לצקת תוכן בהורותו ורואה באבות הגרושים קבוצת התייחסות.

בן-זוגו חווה טלטלה עזה יותר. ה'אחרות' החברתית שלו מוחרפת בהעדר קטגוריה המקנה לו מעמד, סטטוס הורי, תפקיד. מה שמשקף חוויה של הורה 'אחר' במודל משפחה מאותו המין (לדוגמה: Bergen et al., 2006), מוחרף במודל

ההורות המשותפת. בתהליך שברירי הוא נע בין תחושת שייכות לתא הזוגי, לילד ולמשפחה, ובין תחושת 'אחרות', תחושה שאינו שייך, ויתרה מכך – שגם אין לו סיכוי להשתייך. ברגעים הקשים הוא רואה לנגד עיניו תא משפחתי של אב-אם-ילד, המייצג את הנורמה השמרנית ואת כוחה בהשלטת סדר ישן במשפחה. מצבו נחוזה לרגעים כטוטלי, כסוחף וכבלתי ניתן לשינוי. בהעדר קבוצת התייחסות ושייכות מיטיבות הוא מרגיש 'אחר' חריג, זר, מחוץ למשפחה, שקוף, וחסר הגדרה חברתית שעשויה להכניסו בחזרה למרכז המשפחה ולמרכז המפה החברתית.

לצד ה'אחרות' האישית, שמאפייניה שונים עבור כל אחד מבני-הזוג, אפשר לזהות את ה'אחרות' המשפחתית כאתגר משותף. מדובר בעיסוק משותף במידת יכולתה של המשפחה להתקבל בחברה ולאפשר לילדיה מקום בטוח והתפתחות תקינה (Nordqvist, 2012). המרואיינים חותרים לגיבוש לכידות התא המשפחתי הגברי ומשכילים להבין כי כישלון של האחד להרגיש שייך, עשוי לבסס תחושה משפחתית חסרה עבור שניהם.

מהמחקר עולה כי עם ביסוס המשפחה משנה ה'אחרות' המשפחתית את צורתה – מנחיתות וזרות למקור כוח ועוצמה, ביטוי למימוש עצמי במסגרת הורות ומשפחה. הסיכוי של ההורה 'אחר' לפרוץ למרכז המפה החברתית גובר לאחר שהאב הביולוגי משכיל להרגיש בטוח יותר בהורותו על אף מגבלות הנורמה. ביחד הם מגדירים קריטריונים חדשים, המייצגים נורמות חדשות של הורות ומשפחה. לאורך בניית המשפחה מתחזקת בליבם תחושת לגיטימציה פנימית והבנה כי משפחתם מהווה מקור של כוח פנימי וחיצוני כמקור השראה לסביבה. ברמה האישית, עבור כל אחד מהם, ביסוס המשפחה מצביע על נינוחות ומלאות, חווית חוסן הנסמכת על תחושתם כי הורותם ה'אחרת' היא ביטוי למימוש עצמי ייחודי שאי אפשר לערער מבחוץ. במסעם אפשר לזהות תנועה של חוויית 'אחרות' בין מרחבי חיים שונים – חברתי, משפחתי ואישי. המחקר מצביע על כך שמיקוד החוויה במרחב החברתי נתפס כהישרדותי יותר, ואילו מיקוד החוויה במרחב האישי מבטא חוויה של שחרור מכבליהן של נורמות חברתיות שמרניות וחופש לבטא מימוש עצמי ייחודי במסגרת של הורות ומשפחה.

הסטטוס והתפקיד של ההורה כביטוי למימוש עצמי ייחודי במסגרת הורות ומשפחה התא המשפחתי הגברי, כפי שעולה מהמחקר הנוכחי, מאופיין בטרם ההורות בניסיונות של המתעתד לאבהות להגן על תפקידו המשפחתי-חברתי השמרני וברצון לשפר את תנאיו כאב שילדו אינו גדל עימו. בה בעת לא ברור כלל מעמדו המשפחתי העתידי של בן-זוגו. בהעדר מודלים של הורות ומשפחה ברורים, המתקפים מבנה משפחתי 'אחר', חותרים המרואיינים להשתייך למשפחתם על פי המודל המסורתי שעליו גדלו,

שבו אב-זכר ואם-נקבה. חתירה זו נועדה לכישלון, מכיוון ששתי הקטגוריות נתפסות כמהויות שונות ומובחנות, המבססות את עליונותה של האם על פני האב: האם נתפסת כהוויה נשית טבעית (Erlich, 2003), רכה ומכילה, העוטפת את תינוקה (באדינטר, 1985), והאב נתפס בעיקר כמפרנס וכבעל תפקיד משני בגידול הילדים. דמותו אינה עומדת בפני עצמה, אלא משלימה את מה שמשאירה לו האם במרחב הביתי (הקר ושמיר, 2003). חתירה אוטומטית זו מפחיתה מערכו של האב ומשאירה את בן-זוגו ללא מקום מוגדר במרחב זה.

המעבר להורות מזמן רגעי שבר שבהם המונח "אם" נטען במשמעויותיו השמרניות ומאפיל על תפקודו של האב הביולוגי. אף על פי ששניהם נותרים מחוץ לסימביוזה אם-תינוק, אפשר לזהות מדרג של מעמד חברתי שבראשו עומדת האם, אחריה האב הביולוגי ובתחתיתו בן-הזוג, שעדיין אינו מוצא את מקומו במערך החדש. בין האב הביולוגי לבן-הזוג נוצר פער, מעצם היותו היחיד שנושא את השם "אב" על כל משמעויותיו החברתיות: הכרה במעמד חברתי, תפקיד משפחתי, מחויבות וקשר עם הילד. עבורו מדובר ב"כרטיס כניסה" למרכז החברתי, מתוך מחויבות לתפקיד שהחברה הישראלית דורשת מחבריה (Ben-Ari & Weinberg-Kurnik, 2007).

האב הביולוגי, מכוח התוקף החוקי-חברתי שניתן לו והקשר הביולוגי שלו לילדו, מצליח ליצור עוגן פנימי ובכך לבסס את מקומו במרחב הביתי. נראה כי קשר הדם וההכרה של האישה, המשפחה והחברה באבהותו, יוצרים בליבו ניצני שייכות ונתיב התקדמות בהיר יותר. עדיין מאתגרת אותו תפיסה חברתית הכורכת קשר הורה-ילד למשק בית משותף, הורות לזוגיות ותפקידי הורות למגדר.

בן-הזוג, ההורה ה'אחר', מתחיל מסע משפחתי זה כשהוא משולל מעמד, הגדרה וסטטוס הורי ברור. לפיכך אין לו כיוון לחתור אליו, ואין לו יכולת לפנות לתהליך של אימוץ המקנה הכרה משפטית וחברתית, כפי שמתאפשר במשפחה הטרוסקסואלית. עם המעבר להורות הוא תלוי ברצונה הטוב של האם ובאופן שבו היא תאפשר לו להגדיר הורות. ההורה האחר נע בין תחושה של חופש, השתתפות והמתנה על הגדר, ובין חתירה לכיוון כמעט בלתי אפשרי – תפיסת תפקיד ומעמד זהים לזה של האב הביולוגי.

המפנה יתרחש ביכולתו של התא המשפחתי להתנתק מההשפעות החיצוניות של האם, הסביבה הקרובה והחברה. כדי להצליח בכך נדרשים בני-הזוג להתכנס פנימה ולאתר דרכים לחיזוק התא הזוגי ולהעמקת הלכידות המשפחתית. נראה כי בעבודתם המשותפת הם נדרשים ליצוק פרשנות מחודשת למשמעות המונח "אב" ולתור אחר הגדרות חדשות של הורות ומשפחה.

כך ניתקת התלות במונח 'אב' ונעשה שימוש במונח 'הורה', המארגן מערך של שייכות בתוך משפחה ומבסס קשר הורי 'אחר' אשר מתגבר על ההגמוניה של חוק,

משפט, קשר דם וסטטוסים הוריים בלעדיים של אם ואב. המונח 'הורה' מייצג עבור חלק מהמרואיינים את יכולתם ליצור משהו חדש, המנותק מכבלי המסורת וממחיש קשר בין הורה לילדו, אשר מבוסס על שגרת היום-יום, וזו מזמנת ביטויים של 'הורות', 'קרבה' ו'משמעות'. משמופנמת משמעותו החדשה של המונח 'הורה' בחוויה, כבר אין להורה ה'אחר' עוד צורך לחתור לכיוון תפיסת התפקיד של האב. מרגע זה אפשר לעשות שימוש בשם הפרטי, או כל שם תואר אחר, כביטוי של ייחודיות, כוח ועוצמה: "הילד מספר לכולם שלו יש את ירון וירון הוא רק שלו".

השינוי שעליו מצביע המחקר הנוכחי עשוי לזמן מצב חדש, שבו גבר הומו שמרגיש שלם עם עצמו וגאה בבחירותיו עדיין ימצא עצמו חריג, אחר, מקופח ואינו יכול לממש עצמו. זאת בשל הפחתה משמעותית בזמינותם של ערוצי ההורות המאפשרים הקמת משפחה אוטונומית מאותו המין.

נקודות מפתח

- לאורך ציר הזמן של בניית המשפחה חלה התפתחות בחוויית ה'אחרות' המשפחתית בקרב גברים הומואים שמימשו החלטה על הורות במודל 'הורות משותפת' עם אישה.
- המרואיינים עוסקים במלאכת פירוק והרכבה של הגדרות חברתיות חדשות.
- חוויית ה'אחרות' נעה בין 'אחרות' חריגה, זרה ומחריגה, ובין 'אחרות' ייחודית המבטאת חירות, כוח ועוצמה.
- עולה חוויה של חוסן אישי ולכידות משפחתית המתבטאים בתחושה של מימוש עצמי ייחודי במסגרת הורות ומשפחה.

מקורות

אורן, א. (2006). הבנייתה של המשפחה ההומוסקסואלית במודל "הורות משותפת" עם אישה: הניעות בין האישי, הזוגי והמשפחתי. עבודת מוסמך, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.

אורן-פטישי, ג. (2007). הורות של גברים הומוסקסואלים מאמצים: דיאלקטיקה של ניגודים. עבודת מוסמך, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב.

באדינטר, א. (1985). וגם אהבה. תולדותיה של אהבת-האם מן המאה ה-17 ועד המאה ה-20. חל-אביב: ספריית מעריב.

בלכר-פריגת, א. וזפרן, ר. (2016). "ילדים זה שמחה": הורות בסיוע טכניקות הולדה מלאכותיות על ידי בני-זוג בני אותו מין. בתוך: ע. מורגנשטיין, י. לושינסקי וא. הראל (עורכים), זכויות הקהילה הגאה בישראל, משפט: נטייה מינית וזהות מגדרית (עמ' 395-436). ירושלים: נבו.

בן יהושע, צ. (1990). המחקר האיכותני בהוראה ובלמידה. גבעתיים: מסדה.

בר-יוסף, ר. (1996). סוציולוגיה של המשפחה לאור שינויים חברתיים וחידושים ביוטכנולוגיים. מגמות, ל"ח(1), 5-29.

גליקמן, א. (2010, 16 בדצמבר). תקדים משפטי: ילד יאומץ על ידי בן-הזוג של אביו. ידיעות אחרונות. נדלה מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4000371,00.html>

הקר, ד. ושמיר, ר. (2003). אימהות, אבהות, משפחה: בין אינטואיציה להלכה פסוקה. סוציולוגיה ישראלית, ה(2), 311-340.

ירון, ל. (2017, 4 באפריל). במשך תשע שנים, רק שלושה זוגות חד-מיניים הצליחו לאמץ ילד בישראל. הארץ. נדלה מתוך: <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3989922>

Allen, K. R. (2007). Ambiguous loss after lesbian couples with children break up: A case for same-gender divorce. *Family Relations*, 56, 175-183. doi: 10.1111/j.1741-3729.2007.00450.x

Ben-Ari, A., & Livni, T. (2006). Motherhood isn't a given thing: Experiences and constructed meanings of biological and non-biological lesbian mothers. *Sex Roles*, 54, 521-523. doi: 10.1007/s11199-006-9016-0

Ben-Ari, A., & Weinberg-Kurnik, G. (2007). The dialectics between the personal and the interpersonal in the experiences of adoptive single mothers by choice. *Sex Roles*, 56, 823-833. doi: 10.1007/s11199-007-9241-1

Berg, B. L. (1995). *Qualitative research methods for the social sciences*. London, England: Allyn and Bacon.

Bergen, K. M., Suter, E. A., & Daas, K. L. (2006). "About as solid as a fishnet": Symbolic construction of a legitimate parental identity for nonbiological lesbian mothers. *Journal of Family Communication*, 6, 201-220. doi: 10.1207/s15327698jfc0603_3

Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter?. *Journal of Marriage and Family*, 72, 3-22. doi: 10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x

- Carneiro, F. A., Tasker, F., Salinas-Quiroz, F., Leal, I., & Costa, P. A. (2017). Are the fathers alright? A systematic and critical review of studies on gay and bisexual fatherhood. *Frontiers in Psychology*, 8, article1636. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01636
- Cass, V. C. (1979). Homosexuality identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4(8), 219-235.
- Chabot, J., & Ames, B. (2004). It wasn't "let's get pregnant and go do it": Decision making in lesbian couples planning motherhood via donor insemination. *Family Relations*, 53, 348-356. doi: 10.1111/j.0197-6664.2004.00041.x
- Creswell, J. W. (2012). *Research design* (4th ed.). London, England: Sage Publications.
- Dempsey, D. (2012). Gay male couples' paternal involvement in lesbian-parented families. *Journal of Family Studies*, 18(2-3), 155-164. doi: 10.5172/jfs.2012.18.2-3.155.
- Donovan, C., & Wilson, A. R. (2008). Imagination and integrity: Decision-making among lesbian couples to use medically provided donor insemination. *Culture, Health & Sexuality*, 10, 649-665. doi: 10.1080/13691050802175739
- Dunne, G. A. (2000). Opting into motherhood: Lesbians blurring the boundaries and transforming the meaning of parenthood and kinship. *Gender & Society*, 14, 11-35. doi: 10.1177/089124300014001003
- Erera, P., & Segal-Engelchin, D. (2014). Gay men choosing to co-parent with heterosexual women. *Journal of GLBT Family Studies*, 10, 449-474. doi: 10.1080/1550428X.2013.858611
- Erlich, S. (2003). *The father's role in motherhood, or motherhood of male therapists*. Lecture presented at the Hebrew University of Jerusalem. Retrieved from <http://micro5.mscc.huji.ac.il/~freud/erlich/>
- Fogiel-Bijaoui, S. (2002). Familism, postmodernity and the state: The case of Israel. *The Journal of Israeli History*, 21(1-2), 38-62. doi: 10.1080/13531040212331295852
- Giorgi, A. (2005). The phenomenological movement and research in the human sciences. *Nursing Science Quarterly*, 18, 75-82. doi:10.1177/0894318404272112
- Goldberg, A. E., Kinkler, L. A., Moyer, A. M., & Weber, E. (2014). Intimate relationship challenges in early parenthood among lesbian, gay, and heterosexual couples adopting via the child welfare system. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(4), 221-230. doi: 10.1037/a0037443

- Goldhaber, O. (2007). "I want my mommies": The cry for mini-DOMAs to recognize the best interests of the children of same-sex couples. *Family Court Review*, 45, 287-301. doi: 10.1111/j.1744-1617.2007.00144.x
- Hayman, B., & Wilkes, L. (2017). De novo families: Lesbian motherhood. *Journal of Homosexuality*, 64, 577-591. doi: 10.1080/00918369.2016.1194119
- Herbrand, C. (2017). Co-parenting arrangements in lesbian and gay families: When the 'mum and dad' ideal generates innovative family forms. *Families, Relationships and Societies*. Advance online publication. doi: 10.1332/204674317x14888886530269
- Kama, A. (2005). An unrelenting mental press: Israeli gay men's ontological duality and its discontent. *The Journal of Men's Studies*, 13, 169-184. Retrieved from https://yedion.yvc.ac.il/info/Course/Teacher_000000818_Z64108900512419224.pdf
- Lincoln, Y. S., Lynham, S. A., & Guba, E. G. (2011). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited. In E. G. Guba & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research*, (pp. 97-128). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Malterud, K., & Bjorkman, M. (2016). The invisible work of closeting: A qualitative study about strategies used by lesbian and gay persons to conceal their sexual orientation. *Journal of Homosexuality*, 63, 1339-1354. doi: 10.1080/00918369.2016.1157995
- Nordqvist, P. (2012). Origins and originators: Lesbian couples negotiating parental identities and sperm donor conception. *Culture, Health & Sexuality*, 14(3), 297-311. doi: 10.1080/13691058.2011.639392
- Norton, W., Hudson, N., & Culley, L. (2013). Gay men seeking surrogacy to achieve parenthood. *Reproductive Biomedicine Online*, 27(3), 271-279. doi: 10.1016/j.rbmo.2013.03.016
- Patton, M. J. (2015). *Qualitative research and evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rawsthorne, M. (2013). How long in the wilderness? Australian lesbian parents and social policy reform. *Critical Social Policy*, 33, 266-284. doi: 10.1177/0261018312457857
- Rogers, C. R. (1967). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. London, England: Constable.

- Tsfati, M., & Ben-Ari, A. (2018). Between the social and the personal: Israeli male gay parents, surrogacy and socio-political concepts of parenthood and gender. *Journal of GLBT Family Studies*, 15, 42-57. doi: 10.1080/1550428X.2017.1413475
- Van Ewyk, J., & Kruger, L. M. (2017). The emotional experience of motherhood in planned lesbian families in the South African context: "... Look how good a job I'm doing, look how amazing we are". *Journal of Homosexuality*, 64, 343-366. doi: 10.1080/00918369.2016.1190216
- Warner, M. (1991). "Introduction: Fear of a queer planet". *Social Text*, 9(4), 3-17. Retrieved from <https://sgrattan361.qwriting.qc.cuny.edu/files/2010/09/warnerfearofaqueer.pdf>